

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАРКАЗИЙ БАНКИ

**ИҚТИСОДИЁТ РЕАЛ СЕКТОРИДАГИ ЖОРИЙ
ҲОЛАТ ВА КУТИЛМАЛАР БЎЙИЧА
ХЎЖАЛИК СУБЪЕКТЛАРИ БИЛАН
ЎТКАЗИЛГАН СЎРОВ НАТИЖАЛАРИ**

2019 йил III чорак

Тошкент 2019 й.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I. СЎРОВ ИШТИРОКЧИЛАРИ ТАРКИБИ ВА ГЕОГРАФИЯСИ	4
II. РЕЗЮМЕ.....	6
III. ЖОРИЙ ИҚТИСОДИЙ ҲОЛАТНИ БАҲОЛАШ.....	9
3.1. Ишлаб чиқариш ҳажмлари ва талабнинг ўзгариши	9
3.2. Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархининг ўзгариши	13
3.3. Ташқи иқтисодий фаолият.....	14
3.4. Ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш ҳолати	16
3.5. Инфратузилма билан таъминланиш ҳолати.....	17
3.6. Инвестицион фаолият	19
3.7. Кредитлаш шарт-шароитлари	20
3.8. Иш ҳақи ва бандликнинг ўзгариши	21

КИРИШ

2018 йилнинг II чорагидан бошлаб, иқтисодиёт реал сектори корхоналарининг жорий иқтисодий ҳолат ва истиқболдаги кутилмаларини ўрганиш юзасидан даврий (чораклик) сўров ўтказиш йўлга қўйилди. Ушбу ахборотда реал сектор корхоналари кузатувининг 2019 йилнинг III чорак якунлари бўйича натижалари тақдим қилинмоқда.

Мазкур сўровни ўтказишдан кўзланган асосий мақсад иқтисодиётнинг реал секторидаги ҳолатни ва ўзгаришларни мониторинг ва таҳлил қилиб бориш ҳамда Марказий банк пул-кредит сиёсатининг мамлакат иқтисодиётидаги жараёнлардаги кутилмаларни инobatга олган ҳолда ишлаб чиқилишини ва амалга оширилишини таъминлаш ҳисобланади.

Сўровнома шакли қатор хорижий марказий банклар, шу жумладан Россия Федерацияси Марказий банки, Қозоғистон

Республикаси Миллий банки ва бошқа МДХ давлатлари марказий банклари тажрибасини ўрганиш асосида ишлаб чиқилган бўлиб, жами **27** та саволни ўз ичига қамраб олган.

Сўровнома қуйидаги **5** та бўлимдан иборат:

- умумий иқтисодий ҳолат ва ишлаб чиқариш;
- корхоналарнинг молиявий-иқтисодий ҳолати;
- маҳсулотлар (ишлар, товар ва хизматлар) нархларининг шаклланиши;
- корхоналарнинг инвестицион фаолияти;
- корхоналарнинг яқин истиқболдаги кутилмалари.

Мазкур сўров ҳар чорак якуни бўйича Марказий банк ҳудудий Бош бошқармалари томонидан сўровнома шаклларини бевосита корхона ва ташкилотларга тарқатиш орқали ўтказиб борилади.

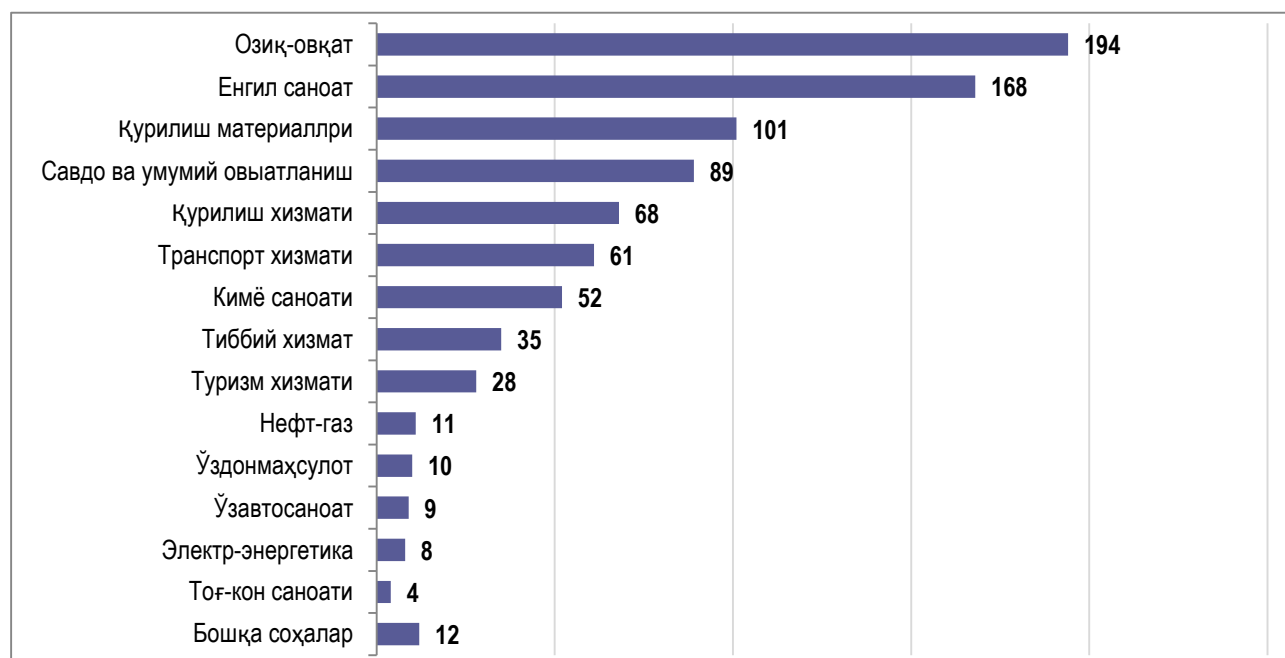
I. СЎРОВ ИШТИРОКЧИЛАРИ ТАРКИБИ ВА ГЕОГРАФИЯСИ

2019 йил III чорагида ўтказилган сўров доирасида жами 850 та корхона ва ташкилотлар иштирок этган бўлиб (*сўров иштирокчилари таркиби 2019 йил II чорагидан бошлаб қарийб 2 баробарга ёки 433 тадан 850 тагача оширилди*), уларнинг 194 таси (23,2 фоизи) озиқ-овқат саноати, 168 таси (20 фоизи) енгил саноат, 101 таси (12,1 фоизи) қурилиш материаллари саноати, 89 таси (10,6 фоизи) савдо ва умумий овқатланиш, 68 таси

(8,1 фоизи) қурилиш ишлари соҳаси, 61 таси (7,3 фоизи) транспорт соҳаси, 52 таси (6,2 фоизи) кимё саноати, 35 таси (4,2 фоизи) тиббий хизмат соҳаси, 28 таси (3,3 фоизи) туризм хизмати соҳаси, 11 таси (1,3 фоизи) нефть-газ саноати ҳамда қолган 43 таси (5,1 фоизи) электроэнергетика, донни қайта ишлаш, тоғ-кон саноати, автомобиль саноатида ҳамда бошқа соҳаларда фаолият юритади (1-расм).

1-расм. Корхона ва ташкилотларнинг тармоқлар бўйича тақсимланиши

(корхоналар сони)

Хусусан, сўровни ўтказиш жараёнида республика иқтисодиёти учун муҳим аҳамиятга эга бўлган “Ўзбекнефтгаз” АЖ, “Ўзбекэнерго” АЖ, “Ўзқурилишматериаллари”

АЖ, “Ўзкимёсаноат” АЖ, “Ўзшаробсаноат” АЖ, “Ўздонмаҳсулот” АЖ, “Ўзавтосаноат” АЖ ва “Ўзэлтехсаноат” АЖ таркибига кирувчи корхоналар ҳамда

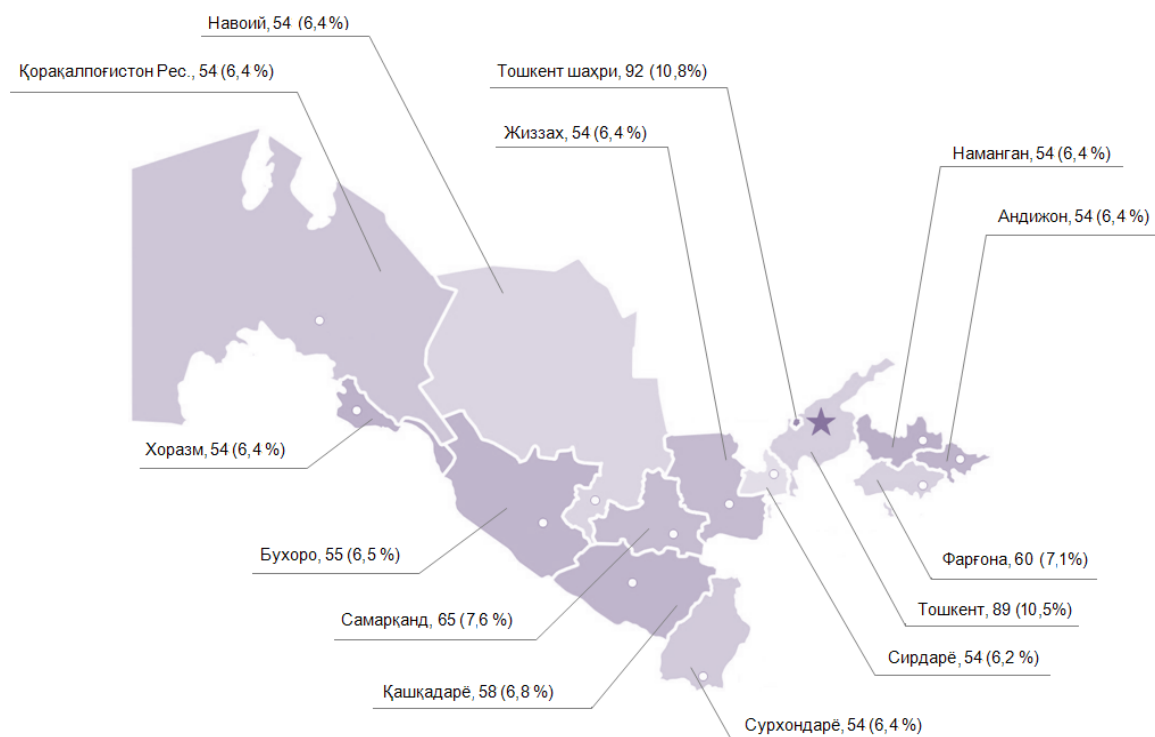
«Олмалиқ тоғ-кон металлургия комбинати» АЖ, «Навоий тоғ-кон металлургия комбинати» ДУК, «Ўзбекистон темир йўллари» АЖ ва «Ўзбекистон ҳаво йўллари» МАК каби йирик корхона ва ташкилотлар қамраб олинди.

Ҳудудлар кесимида, сўровда қатнашган корхона ва ташкилотлар умумий сонидан Тошкент шаҳрининг улуши 10,8 фоизни, Тошкент

вилоятининг улуши 10,5 фоизни, Самарқанд вилояти улуши 7,6 фоизни, Фарғона вилояти улуши 7,1 фоизни, Қашқадарё вилояти улуши 6,8 фоизни, Бухоро вилояти улуши 6,5 фоизни ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси, Навоий, Жиззах, Андижон, Наманган, Сурхондарё, Сирдарё вилоятлари улуши 6,4 фоизни ташкил қилади (2-расм).

2-расм. Корхона ва ташкилотларнинг ҳудудлар бўйича тақсимланиши

(корхоналар сони)

Сўров доирасида республика ҳудудлари иқтисодиётидаги жорий ҳолатни ва ўзгаришларни тўлақонли ва сифатли баҳолаш мақсадида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва

Тошкент шаҳри иқтисодиётининг деярли барча асосий тармоқлари ва ҳар бир тармоқ бўйича камида 2 тадан корхона (ташкилот) сўровда қатнашиш учун танлаб олинган.

II. РЕЗЮМЕ

2019 йилнинг III чораги якуни бўйича реал сектор корхоналари билан ўтказилган сўров натижалари мазкур чорак мобайнида иқтисодиёт реал секторидagi умумий ҳолатнинг II чоракка нисбатан янада яхшиланганлигини кўрсатмоқда.

Хусусан, жорий йилнинг III чораги якуни бўйича:

Ишлаб чиқариш ҳажмларининг реал ҳисобда ошганлигини маълум қилган корхона ва ташкилотлар улуши 2019 йилнинг II чорагидаги каби юқори даражада сақланиб қолган (65 фоиз). Шунингдек, **ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекс**¹ қийматининг 2019 йил II чорагидаги 75,1 дан III чоракда 76,8 гача ошганлиги ҳам ишлаб чиқариш ҳажмлари ўсишининг нисбатан тезлашганлигини кўрсатади.

Бунда, ишлаб чиқариш ҳажмларининг ошиши хусусий сектор корхоналарининг 64 фоизидан ҳамда давлат улушига эга корхоналарининг 63 фоизидан кузатилди.

Сўровда қатнашган респондентларнинг 57 фоизи ўз **маҳсулотларига (иш, хизматларига) талабнинг ошганлигини маълум қилган** бўлиб, хусусий сектор корхоналарининг 58 фоизи ҳамда давлат улушига эга корхоналарининг 49 фоизи ўз маҳсулотларига (иш, хизматларига) талабнинг ошганлигини қайд этган.

Сўнгги чоракда **мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш кўрсаткичи** бирмунча яхшиланган бўлиб, мазкур кўрсаткич 60 фоиздан юқори бўлган корхона ва ташкилотлар улуши 2019 йил II чоракдаги 81 фоиздан III чоракда 85 фоизгача ошган.

Экспорт ҳажмининг ошганлигини маълум қилган корхона ва ташкилотлар улуши II чоракдаги 56 фоиздан 60 фоизгача кўпайган бўлиб, экспорт ҳажмининг ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекс қиймати ҳам 69,4 дан 71 гача ошган. Бунда, экспорт ҳажмининг ошганлигини қайд қилган респондентлар улуши давлат корхоналари секторидан 47 фоиз

¹ Кўрсаткичнинг ўзгариш динамикасини ифодалайди. Индекснинг 50 дан юқори бўлиши ижобий ўзгаришни, 50 дан паст бўлиши салбий ўзгаришни англатади.

ни, хусусий сектор корхоналарида 63 фоизни ташкил қилган.

Шунингдек, **табiiй газ таъминоти** билан боғлиқ муаммоларга дуч келаётган корхоналар улуши 2019 йил II чорақдаги 33 фоиздан III чорақда 29 фоизгача, **электр энергияси таъминоти** билан боғлиқ муаммоларга дуч келаётган корхоналар улуши эса 42 фоиздан 39 фоизгача камайган.

Сўров давомида респондентларнинг 37 фоизи (2019 йилнинг II чорағида ҳам 37 фоиз) **янги иш ўринлари яратилганлигини** маълум қилган. Бунда, иш ўринлари сонинг ошганлигини кўрсатиб ўтган хусусий сектор корхоналари улуши давлат корхоналари секторига (20 фоиз) нисбатан юқори бўлиб, 39 фоизни ташкил этган.

Юқоридаги ижобий ўзгаришлар мамлакат иқтисодиётида амалга оширилаётган таркибий ислохотлар, хусусан бизнес ва инвестицион муҳитни яхшилаш ҳамда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш борасидаги ишларнинг кучайганлиги билан изоҳланиши мумкин.

Шу билан бирга, сўров натижалари мамлакатда айрим кўрсаткичлар бўйича иқтисодий фаоллик даражасининг бирмунча

сул шаклланганлигини ҳам кўрсатмоқда.

Хусусан, сўровда қатнашган корхона ва ташкилотларнинг **инвестицион фаоллик даражаси** мазкур чорақда нисбатан пасайган бўлиб, асосий капиталга инвестицияларни амалга оширган респондентлар улуши II чорақдаги 31 фоиздан 27 фоизгача камайган.

Сўров натижалари инвестицион фаолликнинг давлат корхоналари секторига (корхоналарнинг 39 фоизи инвестицион харажатларни амалга оширган) хусусий секторга (26 фоиз) нисбатан сезиларли даражада юқори шаклланганлигини кўрсатмоқда.

Шунингдек, 2019 йилнинг II чорағида **ишлаб чиқариш ҳажмининг ошишига тўсқинлик қилаётган омиллар** юзасидан энергия манбалари ҳамда хомашё материаллари нархларининг юқорилигини маълум қилган респондентлар улушининг ошганлиги кузатилди.

Экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омиллар юзасидан ташқи бозор конъюктураси бўйича маълумотларнинг етарли эмаслигини маълум қилган респондентлар улуши 2019 йилнинг II чорағидаги 21 фоиздан III чорақда 23 фоизгача, транспорт харажатларининг юқорилигини

маълум қилган респондентлар улуши эса 20 фоиздан 22 фоизгача ошган бўлиб, бу ўз навбатида реал сектор корхона ва ташкилотларининг экспорт фаолиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар доирасида мазкур масалаларга алоҳида эътибор қаратилиши зарурлигини англатади.

Шунингдек, сўров натижалари иқтисодиётнинг реал секторидаги ўсиш тенденцияларининг жорий йилнинг IV чораги мобайнида ҳам сақланиб қолиши кутилаётганлигини кўрсатмоқда. Жумладан, респондент корхона ва ташкилотларнинг қарийб 64 фоизида маҳсулотлар (иш, хизматлар) ишлаб чиқариш ҳажмининг (реал ҳисобда) ҳамда 65 фоизида экспорт ҳажмининг III чоракка нисбатан ошиши кутилмоқда.

III. ЖОРИЙ ИҚТИСОДИЙ ҲОЛАТНИ БАҲОЛАШ

3.1. Ишлаб чиқариш ҳажмлари ва талабнинг ўзгариши

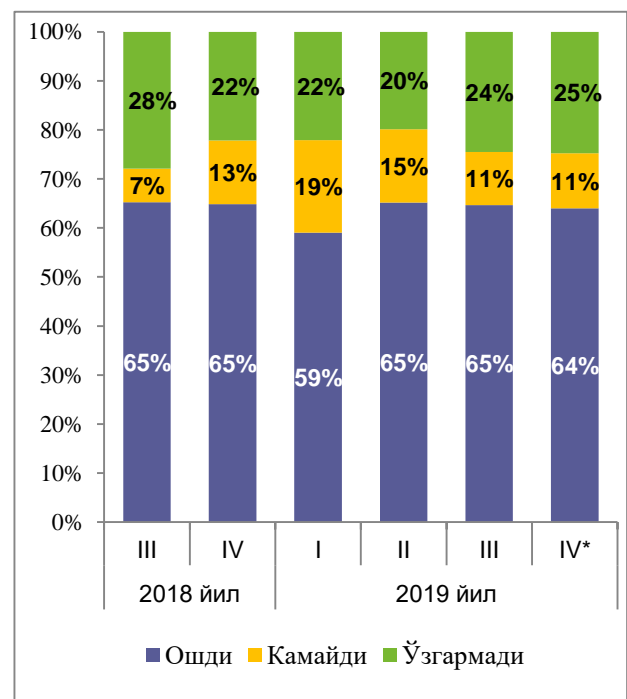
Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш ҳажмлари ўзгариши юзасидан олинган жавоблар, 2019 йилнинг III чорагида иқтисодиёт реал секторида ишлаб чиқариш ҳажмлари ошиши ижобий динамикасининг сақланиб қолганлигини кўрсатмоқда.

Хусусан, ишлаб чиқариш ҳажмлари реал ҳисобда ошган корхона ва ташкилотлар улуши 2019 йилнинг II чорагидаги 65 фоиз даражасида сақланиб қолган бўлиб, унинг пасайганлигини маълум қилган респондентлар улуши 15 фоиздан 11 фоизгача камайган (3-расм).

Бунда, ишлаб чиқариш ҳажмларининг ошиши сўровда қатнаш-

ган давлат улушига эга корхоналарнинг 73 фоизда, хусусий сектор корхоналарининг эса 64 фоизда кузатилди.

3-расм. Ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши

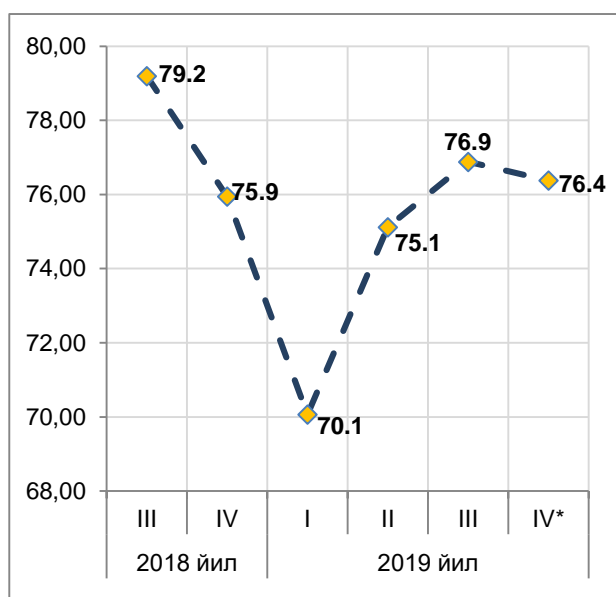
*2019 йилнинг IV чораги якунлари бўйича қутилмаларнинг шаклланиши

Мазкур сўров натижаларини таҳлил қилишда халқаро тажрибада кенг қўлланиладиган **диффузион индекс**дан фойдаланилган бўлиб, ушбу индекс сўров доирасида ўрганилаётган кўрсаткичнинг умумий ўзгариш динамикасини ифодалайди.

Диффузион индекс ижобий жавоблар улушига “ўзгармади” деб белгиланган жавоблар улушининг ярмини қўшиш орқали ҳисобланади, ҳамда бу индекснинг 50 дан юқорига қараб кўтарилиши кўрсаткичнинг яхшиланаётганлигини, 50 дан пастга қараб силжиши ёмонлашаётганлигини, 50 га тенг бўлиши эса кўрсаткич динамикасида ижобий (ёки салбий) ўзгариш кузатилмаётганлигини билдиради.

Ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекс қийматининг 2019 йилнинг II чорагидаги 75,1 дан III чорақда 76,9 гача ошганлиги иқтисодиёт реал секторида ишлаб чиқариш ҳажми ўсишининг нисбатан тезлашганлигини кўрсатади (4-расм).

4-расм. Ишлаб чиқариш ҳажми ўзгаришининг диффузион индекси

*2019 йилнинг IV чораги якунлари бўйича кутилмаларнинг шаклланиши

Тармоқлар кесимида ишлаб чиқариш ҳажмлари ўсиши диффузион индексининг электр энергетика тармоғида II чорақдаги 61,1 дан III чорақда 83,3 гача, тоғ-кон саноатида 90 дан 100 гача, нефт-газ саноатида 59,1 дан 65 гача, энгил саноатида 72,6 дан 77,7 гача ҳамда кимё саноатида 72,4 дан 76,1 гача ошганлиги, яъни мазкур тармоқларда ишлаб чиқариш ўсиши суръатларининг тезлашганлиги кузатилди.

Шу билан бирга, III чорақда диффузион индекснинг пасайиши, яъни ўсиш суръатларининг секинлашиши қурилиш материаллари соҳасида (83,6 дан 77 гача), тиббий хизмат соҳасида (75 дан 64 гача) ҳамда туризм хизмати соҳасида (84,5 дан 81,7 гача) қайд қилинган.

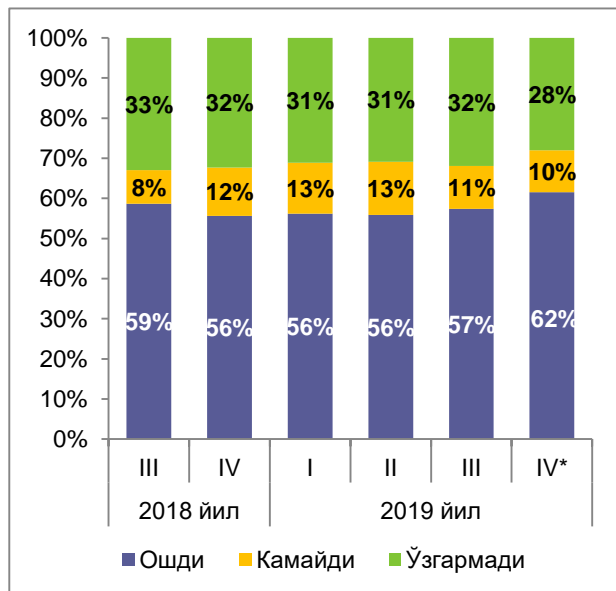
Ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўзгариши юзасидан жорий йилнинг IV чораги якуни бўйича кутилмалар ўрганилганда, тегишли диффузион индекс қийматининг III чорақдагига нисбатан бирмунча пасайиши (76,4 гача) ёки, бошқача қилиб айтганда, ишлаб чиқариш ўсиши суръатларининг нисбатан секинлашиши мумкинлиги маълум бўлди.

Маҳсулотларга (ишлар, хизматларга) талабнинг ўзгариши юзасидан олинган жавобларга кўра жорий йилнинг III чорагида респондентларнинг 57 фоизида (2019 йилнинг II чорагида 56 фоиз) уларнинг маҳсулотларига (иш, хизматларига) талаб кўпайган (5-расм).

Бунда, талабнинг ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекс 2019 йилнинг II чорагидаги 71,3 дан 2019 йилнинг III чорагида 73,3 гача ортганлиги мазкур чорақда сўровда қатнашган корхона ва ташкилотлар маҳсулотларига (иш, хизматларига) талабнинг ортиши

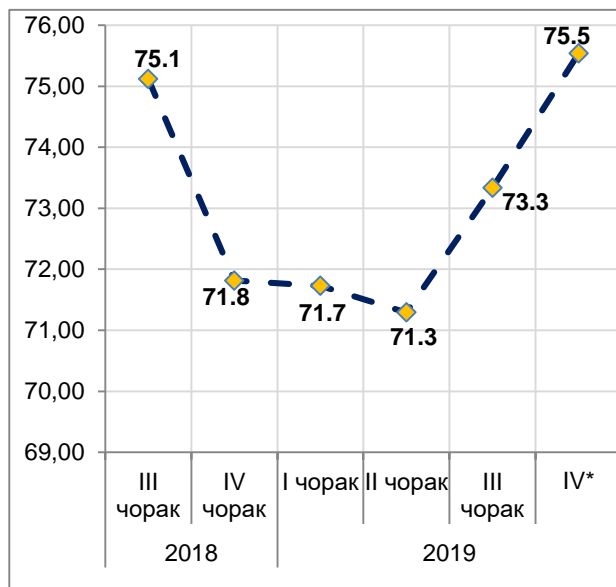
янада тезлашганлигини билдиради (6-расм).

5-расм. Маҳсулотларга (ишлар, хизматларга) талабнинг ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши

*2019 йилнинг IV чораги яқунлари бўйича қутилмаларнинг шаклланиши

6-расм. Маҳсулотларга (ишлар, хизматларга) талаб ўзгаришининг диффузион индекси

*2019 йилнинг IV чораги яқунлари бўйича қутилмаларнинг шаклланиши

Таъкидлаш жоизки, сўров натижалари таҳлили иқтисодиёт реал секторидagi ишлаб чиқариш

ҳажмининг ҳамда маҳсулотларга (иш, хизматларга) талабнинг ўзгариши ўртасида кучли мусбат корреляция (*корреляция коэффициенти=0,6*) мавжудлигини кўрсатмоқда. Бошқача қилиб айтганда, иқтисодиётда ялпи талабнинг ошиши реал сектор корхона ва ташкилотларида маҳсулот (иш, хизматлар) ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўсишини рағбатлантираётган муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Сўров натижалари маҳсулотларга (иш, хизматларга) талабнинг ўсиши хусусий сектор корхоналарида давлат корхоналари секторига нисбатан юқори шаклланишини кўрсатмоқда. Хусусан, хусусий корхона ва ташкилотларнинг 58 фоизи (*давлат корхоналари секторидa 49 фоиз*) ўз маҳсулотларига (иш, хизматларига) талабнинг ошганлигини қайд этган.

Бунда, тармоқлар кесимида қаралганда, II чорақ мобайнида **маҳсулотларга (ишлар, хизматларга) талаб ўсишининг тезлашиши** (диффузион индексининг ўсиши) асосан, енгил саноатда, озиқ-овқат саноатида, электроэнергетика тармоғида, кимё саноати ҳамда донни қайта ишлаш соҳасида кузатилмоқда.

2019 йилнинг IV чораги учун ҳам маҳсулотларга (ишлар, хизматларга) талаб ўсиши бўйича кутилмалар ижобий шаклланган бўлиб, респондентларнинг 62 фоизи (III чорақда 57 фоизи) IV чорақда талабнинг янада ошиши кутилаётганлигини маълум қилган (тегишли диффузион индексини 73,3 дан 75,5 гача ошиши кутилмоқда).

Шунингдек, сўров доирасида **маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш ҳажмининг ошишига тўсқинлик қилаётган омиллар** ўрганилган бўлиб, бундай омиллар сифатида энергия манбалари нархларининг юқорилигини маълум қилган респондентлар улуши II чорақдаги 25 фоиздан III чорақда 27 фоиз-

гача ҳамда хомашё материаллари нархларининг юқорилигини маълум қилган респондентлар улуши 32 фоиздан 36 фоизгача кўпайган (7-расм).

Бунда, энергия нархларининг юқорилигини қайд этган респондентлар улушининг кўпайганлигини жорий йилнинг август ойидан электр энергияси ва табиий газ нархининг ошганлиги билан изоҳлаш мумкин.

Хомашё нархларининг юқорилигини қайд этган респондентлар улушининг ортиши эса август ойида миллий валюта алмашув курсининг сезиларли даражада қадрсизланишининг импорт хомашёлар нархига таъсири билан боғлиқ бўлиши мумкин.

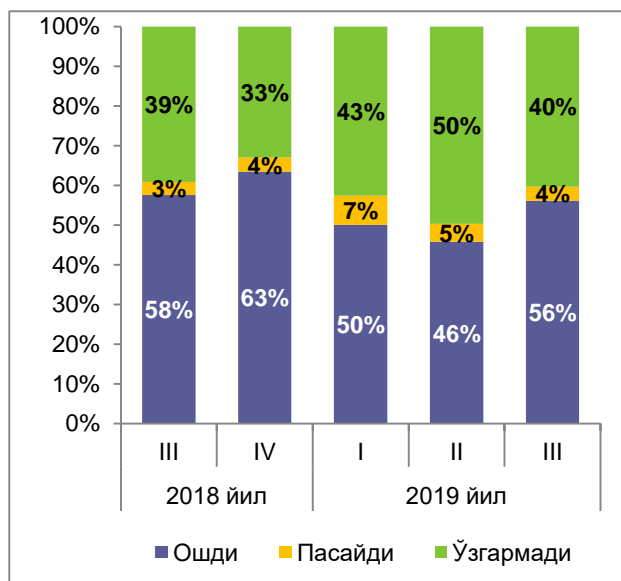
7-расм. Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқаришга тўсқинлик қилаётган омиллар

3.2. Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархининг ўзгариши

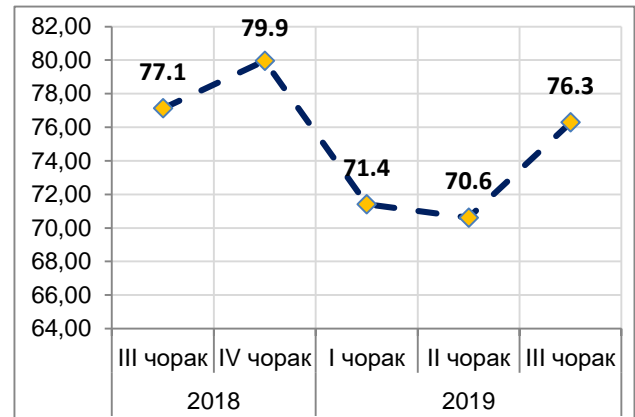
2019 йилнинг III чорагида маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархининг ошиши бўйича олинган жавоблар мазкур даврда маҳсулотлари таннархининг ошганлигини маълум қилган корхона ва ташкилотлар улушининг 2019 йилнинг II чорагидаги 46 фоиздан 56 фоизгача кўпайганлигини кўрсатмоқда (8-расм).

8-расм. Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархининг ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши

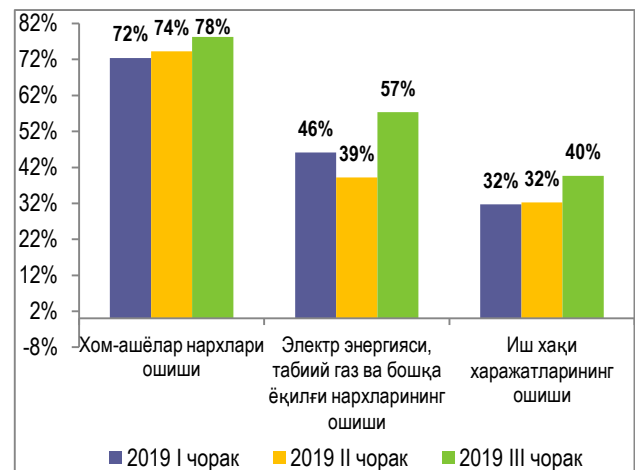
Мазкур ҳолат ҳамда таннарх ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекснинг II чоракдаги 70,6 фоиздан 76,3 фоизгача ошганлиги ҳам маҳсулот (иш, хизматлар) таннархи ошишининг нисбатан тезлашганлигини аңглатади. (9-расм).

9-расм. Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархи ўзгаришининг диффузион индекси

Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархи ўсишининг асосий омили сифатида электр энергияси, табиий газ ва бошқа ёқилғи нархлари ошганлигини қайд этган респондентлар улуши II чоракдаги 39 фоиздан III чоракда 57 фоизгача, хомашё нархларини ошганлигини қайд этган респондентлар улуши 74 фоиздан 78 фоизгача ҳамда иш ҳақи харажатларининг ошганлигини қайд этган респондентлар улуши 32 фоиздан 40 фоизгача кўпайган (10-расм).

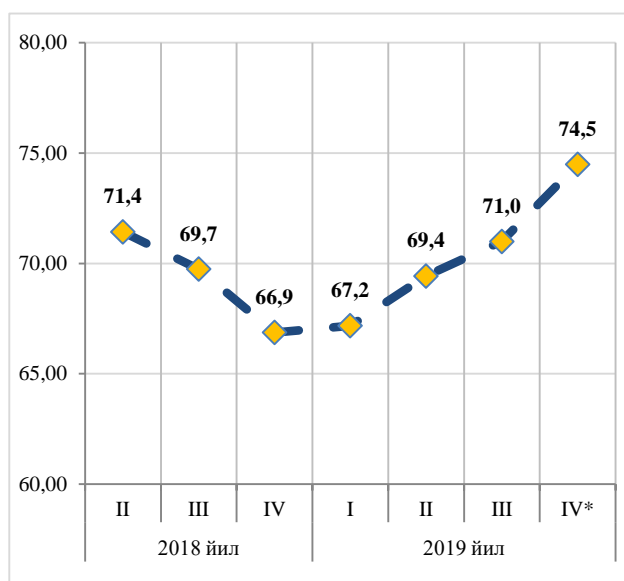
10-расм. Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархининг ошишига сабаб бўлган омиллар

3.3. Ташқи иқтисодий фаолият

2019 йил III чорагида экспорт ҳажмининг ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекс II чорақтаги 69,4 дан 71 гача ошган бўлиб, бундай ижобий динамика экспорт ҳажми ошишининг нисбатан тезлашганлигини билдиради. Таъкидлаш жоизки, экспорт ҳажми ошишининг тезлашиши 2019 йилнинг барча чорақлари мобайнида кузатилмоқда (11-расм).

11-расм. Экспорт ҳажмининг ўзгаришининг диффузион индекси

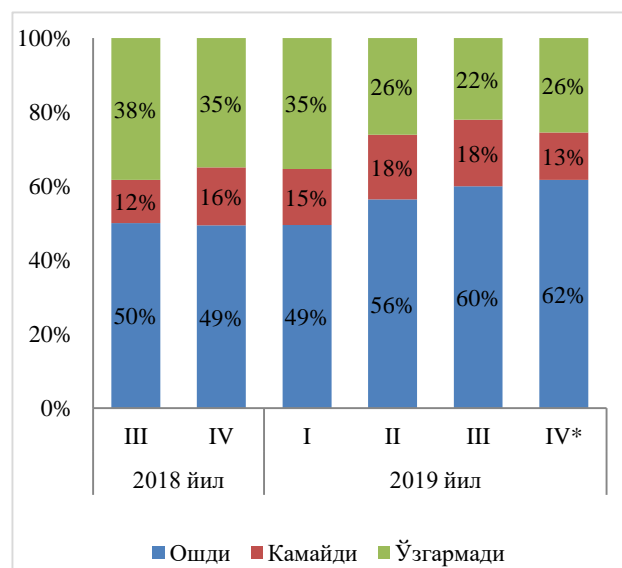
*2019 йилнинг IV чораги якунлари бўйича кутилмаларнинг шаклланиши

Хусусан, 2019 йилнинг II ва III чорагида экспорт ҳажмининг ошганлигини маълум қилган корхона ва ташкилотлар улуши I чорақтаги 49 фоиздан мос равишда 56 ва 60 фоизгача кўпайган (12-расм).

Тармоқлар кесимида қаралганда диффузион индекснинг кимё

саноатида II чорақта 66,7 дан 70,5 гача, автомобил саноатида 50 дан 60 гача, қурилиш материаллари соҳасида 67,9 дан 71,4 гача, қурилиш хизмати соҳасида 37,5 дан 75 гача, туризм хизмати соҳасида 67,6 дан 85,7 гача, тиббий хизмат соҳасида 16,7 дан 62,5 гача ошганлиги мазкур тармоқларда экспорт ҳажмининг кўпайганлигидан далолат беради.

12-расм. Экспорт ҳажмларининг ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши

*2019 йилнинг IV чораги якунлари бўйича кутилмаларнинг шаклланиши

Шу билан бирга, экспорт ҳажми ўсиш суръатларининг секинлашиши озиқ-овқат саноатида (диффузион индекс 78,8 дан 74,2 гача пасайган), нефть-газ саноатида (87,5 дан 62,5 гача), тоғ-кон саноатида (100 дан 50 гача) ҳамда транспорт хизмати соҳасида (88,9 дан 71,4 гача) кузатилган.

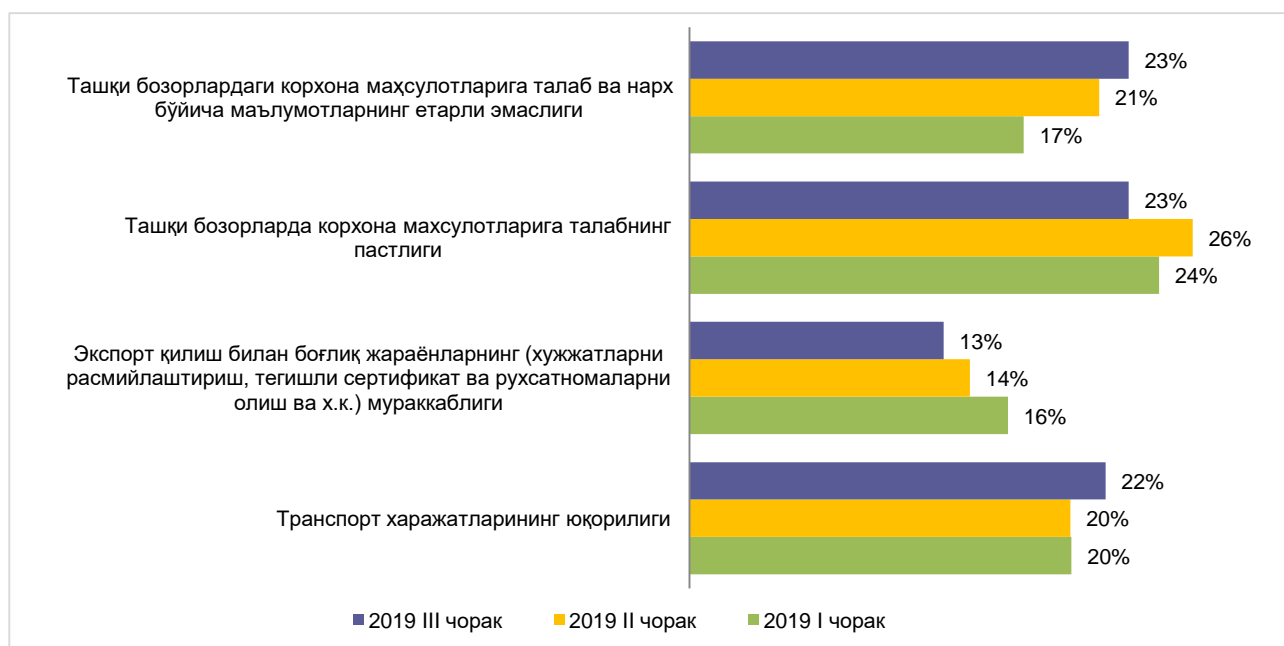
2019 йил IV чораги учун ҳисобланган экспорт ҳажмининг

ўзгариши бўйича диффузион индекс 71 дан 74,5 гача ошири кутилаётганлиги, йилнинг сўнги чорагида ҳам экспорт ҳажмининг ўсиши билан боғлиқ ижобий тенденцияларнинг сақланиб қолишини кўрсатмоқда.

Шу билан бирга, III чорақда **экспорт ҳажмининг жами ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар (хизматлар) ҳажмидаги улуши** 30 фоиздан юқори бўлган корхона ва ташкилотлар улуши II чорақдаги 36 фоиздан қарийб 42 фоизгача кўпайган. Бу ҳам ўз навбатида, иқтисодиёт реал секторидаги корхона ва ташкилотларнинг экспорт фаолияти кенгайиб бораётганлигидан далолат беради.

Экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омиллар

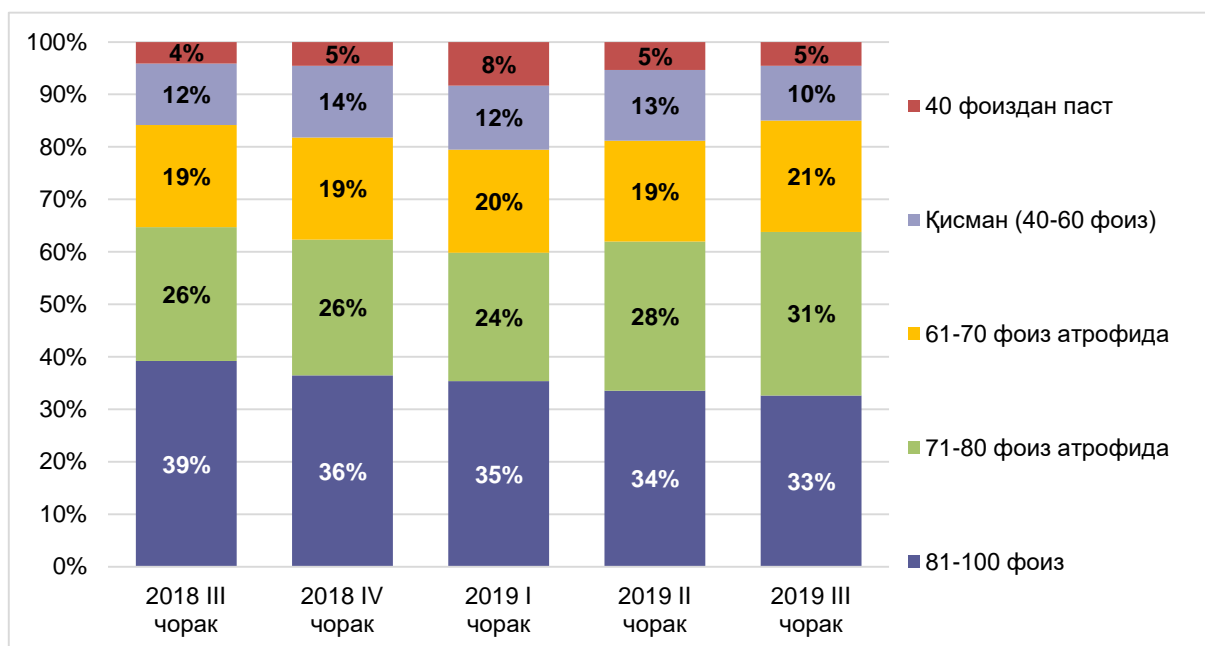
13-расм. Экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омиллар бўйича жавобларнинг тақсимланиши

ўрганилганда, корхона ва ташкилотлар маҳсулотларига ташқи бозорлардаги талаб ва нарх бўйича маълумотларнинг етарли эмаслиги шунингдек, транспорт харажатларининг юқорилиги каби омилларнинг салбий таъсири ортиб бораётганлиги маълум бўлди (13-расм).

Хусусан, экспорт ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилаётган омиллар юзасидан ташқи бозор конъюнктураси бўйича маълумотларнинг етарли эмаслигини маълум қилган респондентлар улуши 2019 йилнинг I чорагидаги 17 фоиздан II чорақда 21 фоизгача, III чорақда эса 23 фоизгача ошган.

14-расм. Мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражасининг корхоналар бўйича тақсимланиши

Бу эса, реал сектор корхона ва ташкилотларининг экспорт фаолиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар доирасида реал сектор **корхоналарига экспорт ахборот-консультатив ёрдам кўрсатиш масаласига** алоҳида эътибор қаратилиши зарурлигини англатади.

Шу билан бирга, сўнги сўров натижаларига кўра, экспорт қилиш билан боғлиқ жараёнларнинг мураккаблигини таъкидлаган респондентлар улуши камайган.

3.4. Ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш ҳолати

Сўров натижалари 2019 йилнинг III чорагида **иқтисодиёт реал секторида мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан фойда-**

ланиш кўрсаткичининг нисбатан яхшиланганлигини кўрсатмоқда.

Хусусан, мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражаси 60 фоиздан юқори бўлган корхона ва ташкилотлар улуши 2019 йил II чорақдаги 81 фоиздан III чорақда 85 фоизгача ошган бўлса, 60 фоиздан паст бўлган респондентлар улуши эса 19 фоиздан 15 фоизгача камайган (14-расм).

Бунда, ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражасининг 60 фоиздан юқорилигини қайд этган респондентлар улуши кимё саноатида 67 фоиздан 78 фоизгача, донни қайта ишлаш соҳасида 78 фоиздан 100 фоизгача, автомобил саноатида 78 фоиздан 80 фоизгача, қурилиш хизмати

соҳасида 81 фоиздан 93 фоизгача, транспорт соҳасида 77 фоиздан 89 фоизгача, ҳамда савдо ва умумий овқатланиш соҳасида 78 фоиздан 90 фоизгача кўпайган.

Мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан тўлиқ фойдаланмасликнинг омиллари сифатида хомашё таъминоти билан боғлиқ муаммоларни қайд этган респондентлар улуши II чорақдаги 26 фоиздан III чорақда 28 фоизгача, инфратузилма билан боғлиқ

муаммолар 7 фоиздан 8 фоизгача ошганлиги мазкур муаммоларнинг ўтган чорақларга нисбатан кучайганлигини билдиради.

Шу билан бирга, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларга талабнинг пастлигини билдирган респондентлар улуши II чорақдаги 26 фоиздан III чорақда 18 фоизгача камайганлиги иқтисодиётда маҳсулот (иш, хизматлар) талабнинг ошаётганлигидан далолат беради (15-расм).

15-расм. Мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан тўлиқ фойдаланилмаслик сабабларининг тақсимланиши

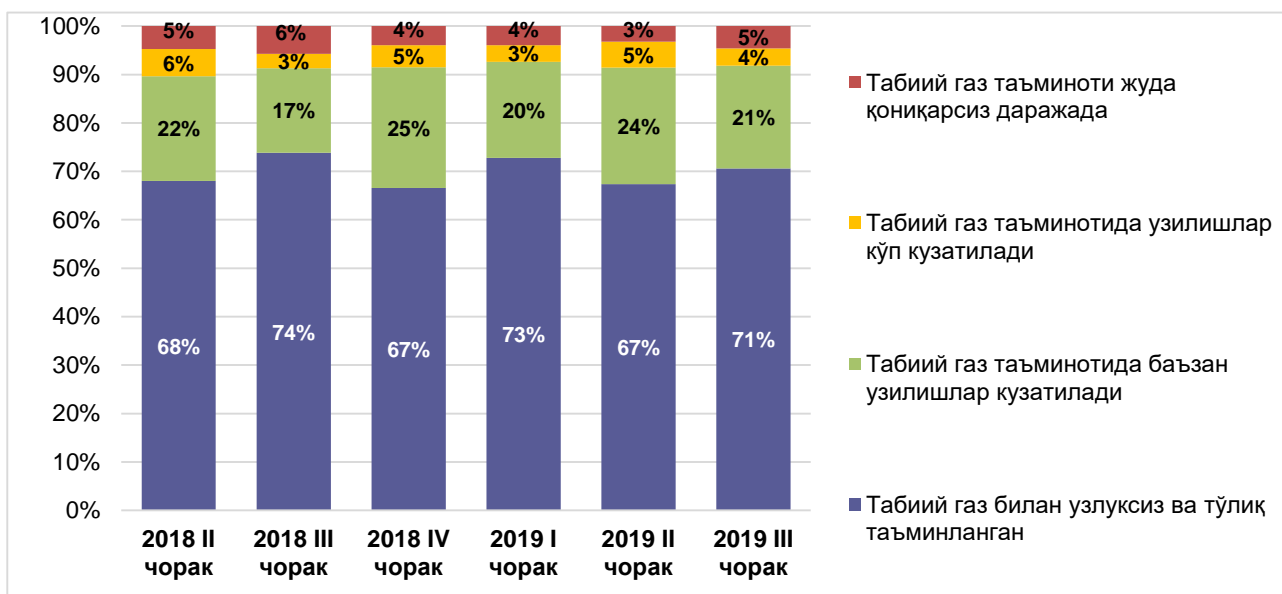
3.5. Инфратузилма билан таъминланиш ҳолати

2019 йилнинг III чораги якуни бўйича ўтказилган сўров натижалари корхона ва ташкилотларнинг энергия манбалари билан таъминланиш ҳолатининг аввалги

чорақка нисбатан яхшиланганлигини кўрсатмоқда.

Хусусан, **табiiй газ таъминоти** билан боғлиқ муаммоларга дуч келаётган корхоналар улуши 2019 йил II чорақдаги 33 фоиздан 2019 йил III чорагида 29 фоизгача камайган (16-расм).

16-расм. Табиий газ билан таъминланганлик даражаси бўйича жавобларнинг тақсимланиши

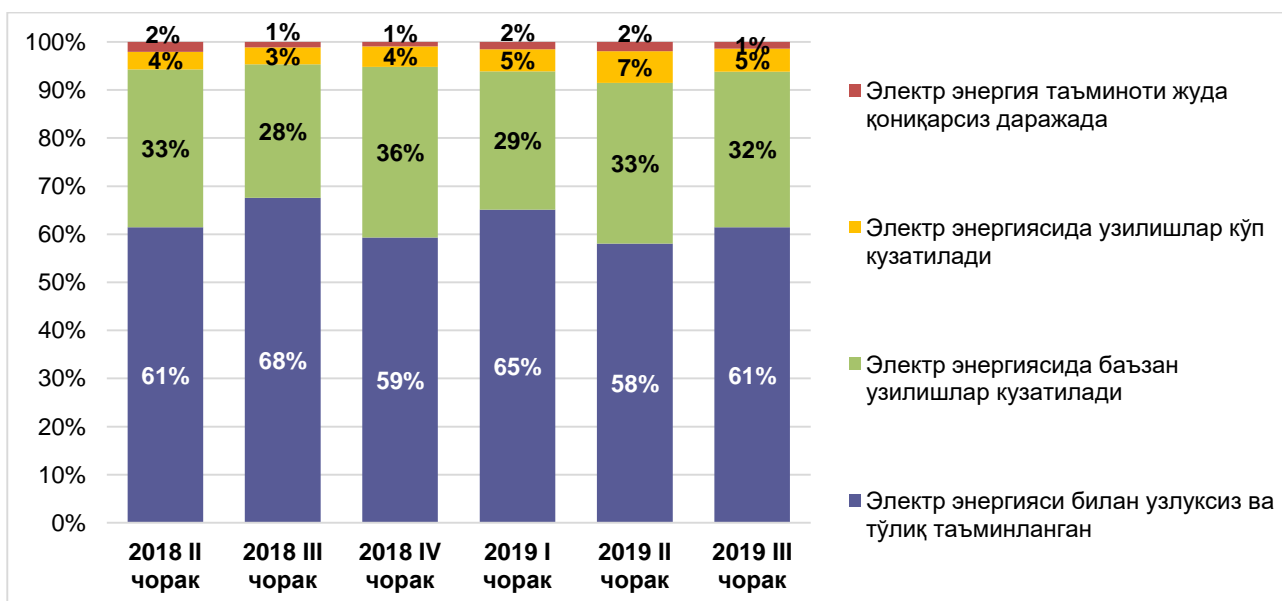

Шунингдек, **электр энергияси таъминоти** билан боғлиқ муаммолар мавжудлигини маълум қилган респондент корхона ва ташкилотлар улуши ҳам 42 фоиздан 39 фоизгача камайган (17-расм).

Энергия манбалари таъминотида муаммолар мавжудлигини маълум қилган респондентлар

улуши хусусий секторда нисбатан юқори бўлиб, хусусан, хусусий сектор корхона ва ташкилотларининг 41 фоизи (давлат корхоналари секторидан 14 фоизи) электр энергияси таъминотида ҳамда 31 фоизи (давлат корхоналари секторидан 16 фоиз) табиий газ таъминотида муаммоларга дуч келаётганлигини маълум қилган.

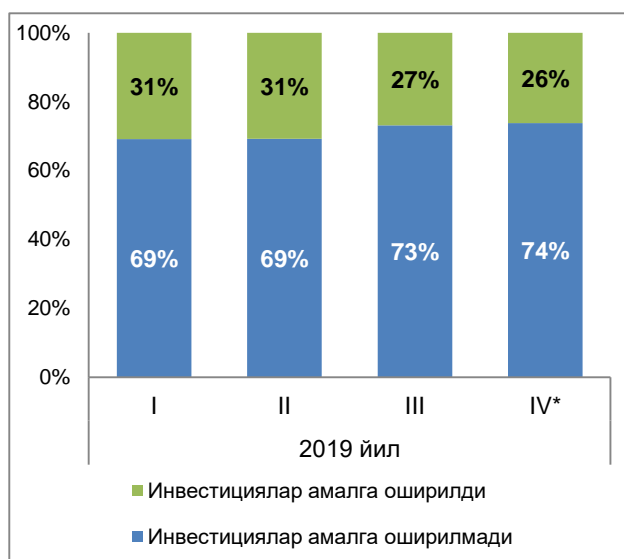
17-расм. Электр энергияси билан таъминланганлик даражаси бўйича жавобларнинг тақсимланиши

3.6. Инвестицион фаолият

2019 йилнинг III чораги мобайнида сўровда иштирок этган реал сектор **корхона ва ташкилотларининг инвестицион фаоллиги** (ишлаб чиқаришни янгилаш ва кенгайтириш билан боғлиқ инвестицияларни амалга ошириш) пасайган бўлиб, инвестицион харажатларни амалга оширган респондентларнинг улуши II чорақдаги 31 фоиздан III чорақда 27 фоизгача камайган (18-расм).

18-расм. Корхона ва ташкилотларнинг инвестицион фаоллиги

*2019 йилнинг IV чораги яқунлари бўйича қўтилмаларнинг шаклланиши

Инвестицион фаолликнинг пасайиши асосан давлат корхоналари секторида қайд қилинган бўлиб, инвестицион харажатларни амалга ошираётган давлат улуши мавжуд корхона ва ташкилотлар улуши II чорақдаги 53 фоиздан III чорақда 39 фоизгача камайган.

Шунга қарамай, сўров натижалари давлат корхоналари секторида инвестицион фаоллик даражасининг хусусий сектордагига (инвестицион харажатларни амалга ошираётган корхона ва ташкилотлар улуши – 26 фоиз) нисбатан юқори даражада шакланганлигини кўрсатмоқда.

Бу эса, мамлакатда сўнгги даврларда кузатилаётган юқори инвестицион фаолликнинг асосан давлат корхоналари секторида юз бераётганлигидан далолат беради.

Тармоқлар кесимида қаралганда асосий капиталга инвестицияларни амалга оширган корхона ва ташкилотлар улуши автомобил саноатида 11 фоиздан 60 фоизгача, донни қайта ишлаш соҳасида 33 фоиздан 50 фоизгача, тоғ-кон саноатида 60 фоиздан 67 фоизгача, кимё саноатида 35 фоиздан 41 фоизгача ҳамда енгил саноатда 30 фоиздан 36 фоизгача кўпайган.

Инвестицияларни молиялаштиришнинг асосий манбалари сифатида корхона ва ташкилотларнинг 65 фоизи фойда ва ўз маблағларини (2019 йил II чорақда 61 фоиз) ва 49 фоизи банк кредитларини (II чорақда 44 фоиз) кўрсатган.

Бунда, инвестицияларни молиялаштиришда банк кредит-

лари ва лизинг хизматларидан фойдаланиш даражаси хусусий сектор корхоналарида (54 фоиз) давлат корхоналари секторига (41 фоиз) нисбатан юқорироқ шаклланган.

Инвестицияларни амалга оширишдан кўзланган асосий мақсад юзасидан олинган жавобларнинг тақсимланиши сўнги чорақда корхона ва ташкилотларнинг 61 фоизи ишлаб чиқаришни кенгайтириш (2019 йил II чорақда 52 фоиз), 44 фоизи ишлаб чиқаришни модернизациялаш ва самарадорлигини ошириш (II чорақда 46 фоиз) ҳамда 25 фоизи (II чорақда 29 фоиз) янги турдаги маҳсулотларни ишлаб чиқариш мақсадида асосий капиталга инвестицияларни амалга оширганлигини кўрсатмоқда.

Шу билан бирга, корхона ва ташкилотларнинг IV чорақ учун кутилмалари таҳлили мамлакатда инвестицион фаоллик даражасининг йилнинг сўнги чораги давомида нисбатан пасайиши мумкинлигини кўрсатмоқда.

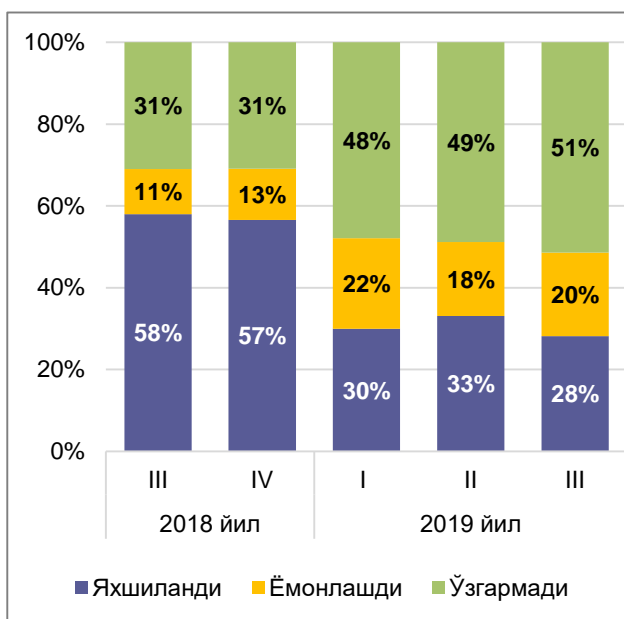
3.7. Кредитлаш шарт-шароитлари

Сўров натижаларига кўра, 2019 йилнинг III чорагида **тижорат банкларидан кредит маблағлари жалб қилган корхона ва ташкилотлар улуши** 2019 йил II чорагидаги 42 фоиздан 40 фоизгача камайган.

Тармоқлар кесимида кредит маблағларини жалб қилган корхона ва ташкилотлар улуши нефт-газ саноатида 2019 йилнинг II чорагидаги 30 фоиздан III чорақда 10 фоизгача, автомобил саноатида 33 фоиздан 20 фоизгача, электроэнергетика тармоғида 56 фоиздан 44 фоизгача, кимё саноатида 45 фоиздан 35 фоизгача, озиқ-овқат саноатида 44 фоиздан 35 фоизгача камайган.

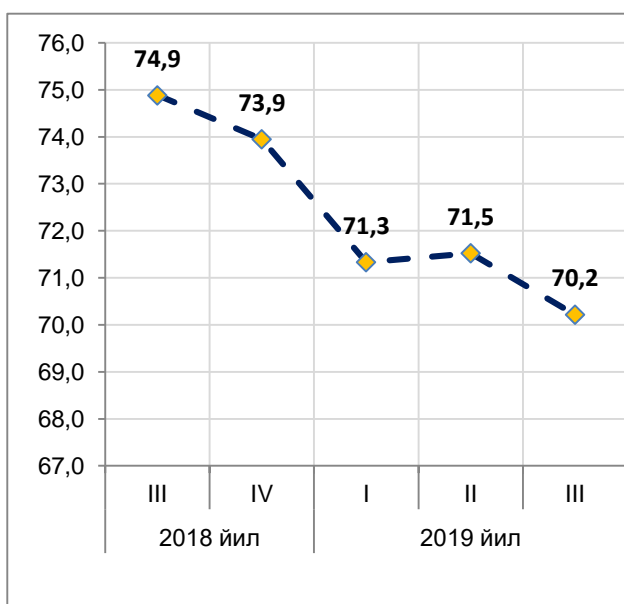
Шу билан бирга, кредит маблағларини жалб қилган респондентлар улуши донни қайта ишлаш соҳасида 56 фоиздан 88 фоизгача, тоғ-кон саноатида 60 фоиздан 67 фоизгача, туризм хизматлари соҳасида 24 фоиздан 38 фоизгача, транспорт хизматлари соҳасида 40 фоиздан 45 фоизгача, қурилиш ишлари соҳасида 49 фоиздан 53 фоизгача кўпайган.

19-расм. Кредит олиш шартлари ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши

Кредит олиш шартларининг ўзгариши бўйича ҳисобланган диффузион индекс 70,2 ни (2019 йил II чорақда 71,5 фоиз) ташкил қилган бўлиб, мазкур ҳолат III чорақда кредитлаш шарт-шароитларининг II чорақка нисбатан бирмунча қатъийлашганлигини англатади (20-расм).

20-расм. Кредит олиш шартлари ўзгаришининг диффузион индекси

Шунингдек, III чорақда респондент корхона ва ташкилотларнинг кредит маблағларига бўлган эҳтиёжи II чорақка нисбатан бирмунча камайган бўлиб, уларнинг 33 фоизи (II чорақда 43 фоизи) айти вақтда кредит олишга эҳтиёжи борлигини, 67 фоизи эса (II чорақда 58 фоиз) кредит олишга эҳтиёжи йўқлигини маълум қилган.

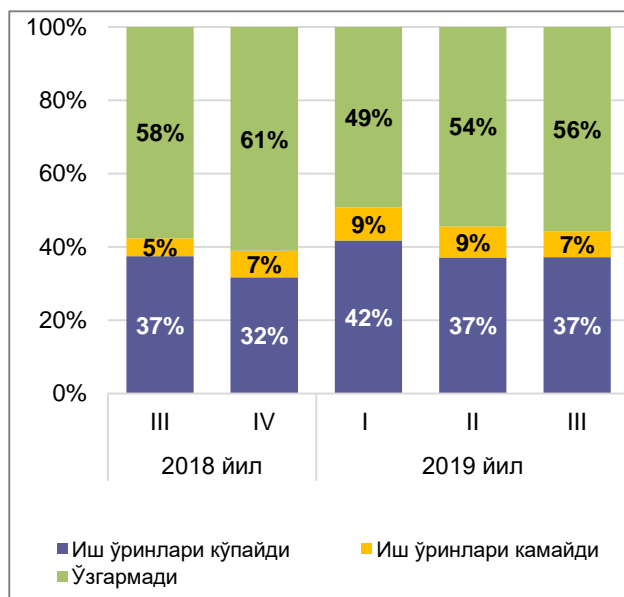
Хусусан, тармоқлар кесимида қаралганда, донни қайта ишлаш соҳасида корхоналарнинг 50 фоизида, енгил саноатда 42 фоизида, кимё саноатида 37 фоизида, қурилиш ишлари соҳасида 36 фоизида, туризм хизматида 38 фоизида тижорат банкларидан кредит маблағлари жалб қилишга эҳтиёжи борлиги маълум қилинган.

3.8. Иш ҳақи ва бандликнинг ўзгариши

2019 йилнинг III чорағида янги иш ўринлари яратилганлигини маълум қилган корхоналар улушининг II чорақдаги каби 37 фоизни ташкил қилганлиги ҳамда мазкур кўрсаткич бўйича ҳисобланган диффузион индекс қийматининг сезиларли бўлмаган миқдорда ошганлиги (64,3 дан 65,1 гача) мамлакатда иш ўринларини яратиш тенденциясининг II чорақ даражасида

сақланиб қолганлигини кўрсатмоқда (21-22-расм).

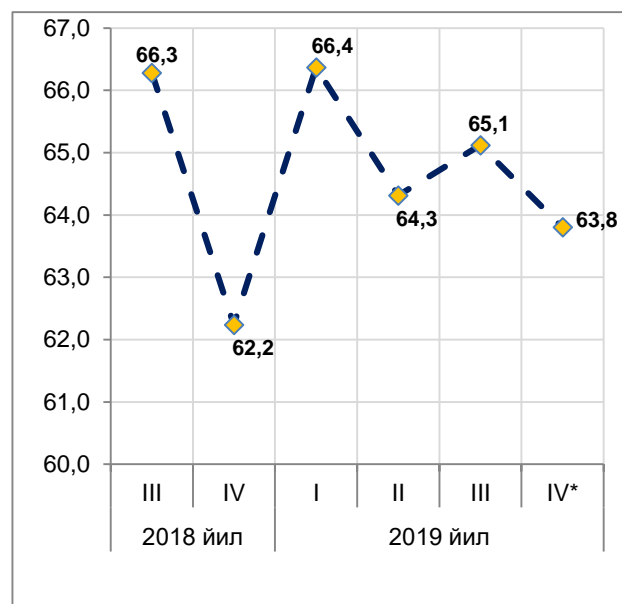
21-расм. Иш ўринлари сонининг ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши

Бунда, хусусий секторда иш ўринлари сонининг ошганлигини кўрсатиб ўтган респондентлар улуши 39 фоизни ташкил этган ҳолда давлат корхоналари секторига (20 фоиз) нисбатан юқори шаклланган.

Янги иш ўринларини яратиш жараёнлари хусусий сектор корхоналарида бироз жадаллашган бўлса (*янги иш ўринлари яратилганлигини маълум қилган респондентлар улуши II чорақдаги 38 фоиздан 39 фоизгача ортган*), давлат корхоналари секторига ушбу жараён сустлашган (II чорақдаги 28 фоиздан 20 фоизгача камайган).

22-расм. Иш ўринлари сони ўзгаришининг диффузион индекси

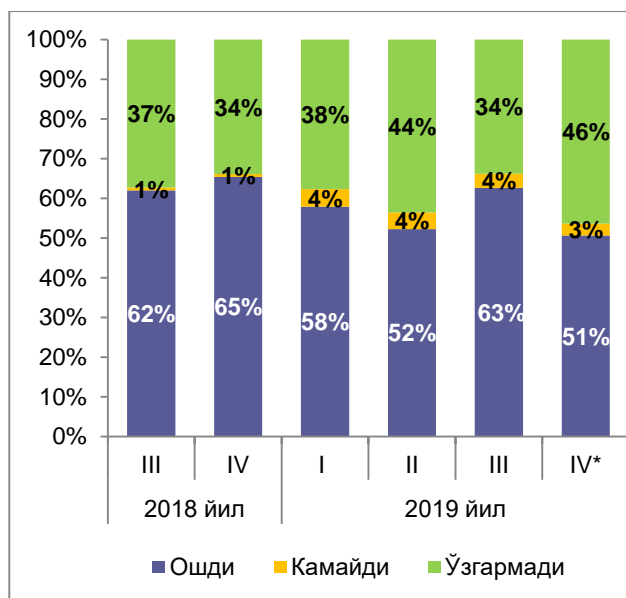

*2019 йилнинг IV чорағи якунлари бўйича қутилмаларнинг шаклланиши

Бунда, тармоқлар кесимида қаралганда иш ўринлари сонининг ошганлигини маълум қилган респондентлар улуши енгил саноатда 37 фоиздан 41 фоизгача, тоғ-кон саноатида 60 фоиздан 67 фоизгача, автомобил саноатида 11 фоиздан 40 фоизгача, савдо ва умумий овқатланиш соҳасида 34 фоиздан 46 фоизгача ҳамда туризм соҳасида 36 фоиздан 38 фоизгача кўпайган.

Ўз навбатида, III чорақ якуни бўйича респондентларнинг 35 фоизи (2019 йил III чорағида 37 фоиз) ўз корхона ва ташкилотларида янги иш ўринлари яратилиши кутилаётганлигини маълум қилган.

23-расм. Иш ҳақи миқдорининг ўзгариши бўйича жавобларнинг тақсимланиши, %да

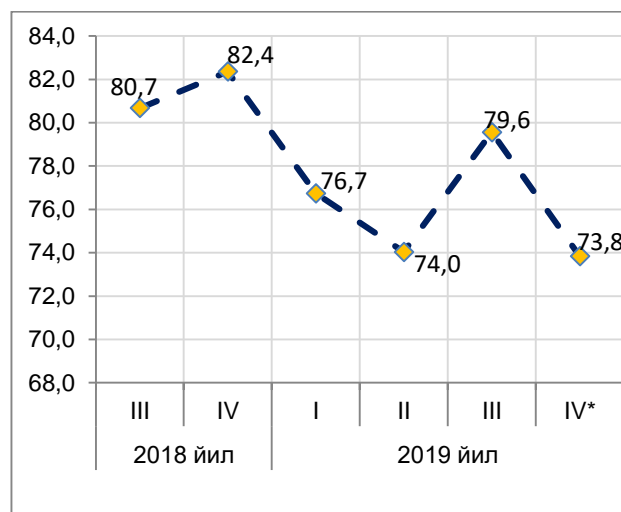
*2019 йилнинг IV чораги якунлари бўйича кутилмаларнинг шаклланиши

III чорақ давомида **иш ҳақи миқдорини оширган** корхона ва ташкилотлар улуши II чорақдаги 52 фоиздан 63 фоизгача кўпайган бўлиб, мазкур кўрсаткич бўйича ҳисобланган диффузион индекс 74 дан 79,6 гача ошган. Бошқача қилиб айтганда, сўнгги чорақда иқтисодиётда иш ҳақи ўсиши суръати нисбатан тезлашган (23-24-расм). Мазкур ҳолат, ўз навбатида, жорий йилнинг август ойидан минимал иш ҳақи миқдорининг оширилиши билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Иш ҳақи миқдорларининг оширилиш даражаси таҳлил қилинганда, II чорақ мобайнида иш ҳақи миқдорлари оширилган корхона ва ташкилотларнинг 79 фоизда иш ҳақи миқдори 1-10 фоиз оралиғида, қолган

21 фоизда 10 фоиздан юқори миқдорда оширилган.

24-расм. Иш ҳақи миқдорининг ўзгаришининг диффузион индекси

*2019 йилнинг IV чораги якунлари бўйича кутилмаларнинг шаклланиши

Жорий чорақ якуни бўйича иш ҳақи миқдорлари ўсиш даражасининг секинлашиши кутилаётган бўлиб, сўровда қатнашган корхона ва ташкилотларнинг 51 фоизи IV чорақ якуни бўйича иш ҳақи миқдори оширилиши мумкинлигини маълум қилган (2019 йил III чорагида сўровда қатнашган корхона ва ташкилотларнинг 63 фоизда иш ҳақи миқдори оширилган).

© Ўзбекистон Республикаси Марказий банки, 2019 йил

Статистика ва тадқиқотлар департаменти томонидан тайёрланган

Таклиф ва эътирозларингизни қуйидаги манзилга юборишингиз мумкин:

E-mail: xolmurodov@cbu.uz

Тел.: (+998) 71 212-60-09